

3. Синтаксична природа формул подяки // Лінгвістичні студії : зб. наук. пр. – Донецьк : ДонНУ, 2001. – Вип. 7. – С. 97–100.

4. Чехов А.П. Сочинения / А.П. Чехов. – 1893. – Т. VII. – С. 499–450.

ДЯЧЕНКО М.Д.

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ДІАЛОГУ В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ЖУРНАЛІСТІВ

Спілкування – найважливіша особливість журналістської праці, адже журналіст – “професія підвищеної мовної відповідальності” [8, с. 9], вона належить до типу “людина – людина”, що підкреслює першочерговість і принципову значущість комунікативних ознак.

Характерною рисою журналістської майстерності є наявність особистісних рис, які забезпечують взаємодію, налагодження контактів, взаєморозуміння між людьми, організацію спільної діяльності. У професійному спілкуванні “журналіст, який найчастіше виступає адресантом, залишається активним у будь-якій ролі: він – комунікативний лідер” [8, с. 11].

Для студентів спеціальності “Журналістика” спілкування, вміння взаємодіяти з іншими людьми є найважливішим критерієм інтерсоціальних здібностей, необхідних для майбутньої професії. Вміння вести бесіду, спрямовувати її в належне русло, змінювати її напрямок і вектор руху створюють необхідні умови для діалогу.

Як зазначає журналістикознавець З. Смелкова, “уміння прочитувати мовленнєву ситуацію, розуміти співрозмовника – нести підвищену мовленнєву відповідальність за спілкування – є не менш важливим для нього, ніж вільне володіння предметом мовлення. Уміння коригувати мовленнєві події, вибираючи оптимальний варіант результативного спілкування, треба розглядати, як важливу рису професії журналіста” [8, с. 11]. Але виробити такі навички можна, лише опанувавши теорію й набувши необхідного практичного досвіду.

Сучасний діалог стає особливо актуальним як логічна форма творчого мислення, як “засіб подальшої інтенсифікації соціального прогресу” [1, с. 5].

Проблему діалогу як важливу складову комунікації в різних сферах людського життя, галузях науки та професійної діяльності, зокрема в журналістиці, досліджували С. Амеліна, М. Бахтін, В. Берков, М. Гетьманець, Л. Губерський, В. Іванов, М. Кім, Т. Колбіна, Л. Лазарєв, О. Лисоченко, Т. Матвєєва, Г. Мельник, О. Михайлюта, А. Москаленко, П. Павлюк, В. Пельт, Є. Прохоров, Л. Світич, О. Тертичний, М. Тузова, В. Ученова, Д. Чубата, Я. Яскевич та ін.

Мета статті – висвітлити окремі аспекти формування культури діалогу як важливої складової комунікативної компетентності у професійній підготовці майбутніх журналістів.

Щоб стати справжніми фахівцями в галузі соціальних комунікацій, студенти повинні глибоко вникнути в сутність поняття “діалог”, порівняти його тлумачення не тільки в теорії й методиці журналістики, а і як загальнонаукового терміна.

Що ж таке діалог? Існують різні погляди на його визначення: діалог – “двобічне мовленнєве спілкування, яке виражається в обміні репліками-висловлюваннями, пов’язаними між собою змістовно і формально” [5, с. 160], “найприродніший засіб спілкування” [6, с. 85].

У “Великому тлумачному словнику сучасної української мови” подано такі тлумачення терміна “діалог”: 1) “розмова між двома або кількома особами”; 2) “переговори, бесіди в порядку взаємного зондажу”¹ [2, с. 226].

Діалог, за визначенням В. Беркова, це “логіко-комунікативний процес взаємодії людей засобом вираження своїх смислових позицій” [1, с. 4], “найдешевша й найоперативніша форма обміну інформацією” [1, с. 5], це – “зустріч різних суб’єктивних світів різних свідомостей, пов’язаних співпереживанням щодо спільного предмета” [1, с. 14].

О. Загоруйко тремін “діалог” тлумачить так: “з грецької мови dialogos – “розмова, бесіда” – пов’язаний з dialego “розмовляю”. Це – 1) “розмова між двома або кількома особами”; 2) “(переносне, політичне): переговори між державами, установами” [3, с. 601].

Діалог – завжди співтворчість, оскільки він є продуктом взаємодії співрозмовників, які вільно обмінюються думками, розвивають і доповнюють власне розуміння предмета розмови. Діалог, універсальний за виражальними можливостями й різноманітний за формами, є необхідною умовою вербального спілкування.

Ситуація спілкування передбачає наявність як мінімум двох комунікантів і переважне використання діалогічних форм мовлення, під час якого учасники по черзі говорять і слухають.

Найбільш наочно контакт журналіста зі співрозмовником виявляється в жанрі інтерв’ю. Інтерв’ю – це не лише запитання й відповіді. “Без драматургії, напруженого діалогу справжнє інтерв’ю неможливе” [6, с. 85], адже воно передбачає діалогічне спілкування журналіста з респондентом у ситуації чергування запитань і відповідей.

Існують й інші види діалогів: інформативний – проста розмова, мета якої – отримати певну інформацію, що використовується під час прес-конференцій і розмов зі спеціалістами; взаємний діалог, яким користуються під час дискусій; порожній, бездіяльний діалог, який інколи зустрічається в молодіжних засобах масової інформації (найчастіше це – інтерв’ю з молодими громадськими діячами).

Згідно з концепцією російського журналістикознавця М. Бахтіна, у житті людей домінують міжособистісні комунікації, які можуть бути безпосередніми й опосередкованими.

Діалог – це обмін репліками між двома суб’єктами комунікації, під час якого кожне наступне висловлювання часто не може бути заздалегідь запланованим, оскільки залежить від попередньої репліки (журналіст повинен використовувати й відповіді об’єкта інтерв’ю, які здатні викликати нові, незаплановані запитання). Завдяки незапланованості розмова стає невимушеною, хоча слід зазначити, що така незапланованість є відносною, оскільки журналіст завжди, бодай поверхово, побічно, але продумує послідовність запитань.

Дуже важливо володіти засобами управління діалогом. При формулюванні запитань можна скористатися порадою Д. Карнегі про дієвість психологічних прийомів, оскільки правильно поставленим запитанням можна передбачити повну й цікаву відповідь. Окрім цього, корисно ставити додаткові запитання, які можуть уточнити й доповнити попередні відповіді, а інколи – підбадьорити чи спровокувати співрозмовника.

---

¹ “Зондаж” – від “зондувати” – (переносне): намагатися наперед довідатися про що-небудь, попередньо з’ясувати якість питання [2, с. 382].

Студенти мають зрозуміти, що завдання діалогу – в процесі дискусії, полеміки знайти правильне й оптимальне вирішення проблеми, зіставити різні погляди, ідеї, думки, підходи. І хоч який би характер мав діалог (між суспільно-політичними силами та владою, між громадянами й владою тощо), завжди вирішальна роль у діалогічному процесі належить засобам масової інформації, а відтак, журналіст-комунікатор має бути абсолютно підготовлений до ведення конструктивного, плідного й цікавого для реципієнтів діалогу. Це може бути дискусія чи полеміка й на шпальтах преси, де учасники спілкуються з журналістською допомогою, самі при цьому не зустрічаючись.

Дуже важливо пам'ятати, що діалог – це не просто мовленнєвий контакт, не тільки обмін думками двох людей, це – надзвичайно серйозний і відповідальний процес, оскільки соціально-психологічна сфера відносин учасників діалогу передбачає визнання рівності їх прав.

Діалог може бути конструктивним лише за умови побудови його на засадах гуманізму й демократії. Запорукою успішної діалогічної ситуації є толерантність, повага до партнерів по діалогу, визнання їх права на власне бачення проблеми.

Сучасні ЗМІ – надійний, специфічний засіб звернення до широкої аудиторії, серед якої – друзі й супротивники, односторонці й опоненти, але з умілою допомогою журналістів вони стають партнерами по діалогу.

У ході бесіди потрібно дбати про мовленнєву гармонію – діалогічне мовлення з побудованим на повазі до співбесідника “обопільним для його учасників позитивним емоційним і етичним перебігом і результатом” [5, с. 160] та про діалогічну єдність – “об'єднання сусідніх реплік діалогу на логічній і / або психологічній основі (запитання і відповідь, пропозиція і реакція на неї, наказ і згода чи відмова його виконати)” [5, с. 160].

У разі діалогічного спілкування, небажаного для одного або для обох учасників розмови емоційного й етичного перебігу та результату, побудованих на проявах егоїзму й агресії, виникає мовленнєва дисгармонія.

Найконструктивнішим і найрезультативнішим є кооперативний діалог, учасники якого мають спільну мету і/або прагнуть до психологічної гармонії спілкування, яка може досягатися засобами мовленнєвої підтримки – “короткої репліки-реакції, за допомогою якої один мовленнєвий партнер сигналізує іншому, що його мовлення сприймається і співрозмовник може зберігати своє мовленнєве лідерство” [5, с. 160].

У діалозі можливе використання мовленнєвої притримки – “репліки-реакції, спрямованої на позбавлення співрозмовника лідерства в діалозі, що може бути пов'язане, як зі змістом мовлення партнера, так і з безпосереднім ставленням до нього” [5, с. 161].

У процесі діалогу висловлювання його учасників стають соціологічною категорією, бо діалог – це врахування думок і уявлень людей – учасників суспільного процесу.

Майбутнім журналістам слід усвідомити, що одним із проявів професійної культури діалогу як важливої складової соціальної комунікації є знання й дотримання правил безконфліктної поведінки, а саме:

- чітко визначати мету діалогу, зрозуміло формулювати запитання;
- бути точним і конкретним;

- виявляти оптимізм при веденні діалогу;
- виявляти свою зацікавленість і обізнаність з предметом розмови;
- враховувати загальну обстановку й користуватися допомогою та порадами інших людей;
- розраховувати час бесіди й оптимально його використовувати для ведення діалогу;
- приймати співрозмовника таким, яким він є;
- не переривати співрозмовника, вислуховувати його відповіді до кінця, навіть якщо він не дослухав ваше запитання;
- якщо співрозмовник не дав відповіді чи відповів неточно, треба коректно повторити своє запитання й повернути співбесідника до теми розмови;
- підкреслювати значущість співрозмовника, при нагоді хвалити його;
- не згадувати погане;
- не давати непроханих порад;
- пояснювати причини своєї поведінки;
- бути тактовним, стриманим, коректним;
- не сперечатися через дрібниці, погоджуватися, якщо треба – поспівчувати;
- витримувати правильну інтонацію, належний ритм розмови;
- використовувати спеціальні полемічні прийоми, інформаційні стимули;
- пам'ятати про зовнішні знаки (одяг, манери) бесіди, діалогу додаткового характеру.

Звичайно, як у будь-якій діяльності, в мовленнєвому процесі журналіста неможливо обійтися без помилок, але їх можна звести до мінімуму, оволодівши теоретичним і методологічним підґрунтям культури діалогу, засвоївши основні вимоги до побудови діалогічного мовлення в процесі професійного спілкування.

Російський журналістикознавець З. Смелкова серед найважливіших особистісно-професійних рис журналіста називає комунікативну компетентність [8, с. 28]. Комунікація – “обмін інформацією, спілкування” [3, с. 213], “те саме, що спілкування, зв’язок” [2, с. 446].

За визначенням Л. Світич, слово “комунікація” означає повідомлення, бесіду, розмову, запрошення до розмови. “Головне – спільна справа, зв’язок, спільні інтереси й установи, примирення, взаємодія” [7, с. 54]. Науковець називає журналістику “соціо-сигно-артономічною професією”, тобто такою, що передбачає спілкування з людьми, знаковими й художніми системами, якими в журналізмі є слово, звук, колір, статичне і рухливе зображення” [7, с. 55]. Для журналіста особливо важливим, професійно значущим є “вміння говорити – говорити вільно й переконливо” [7, с. 11].

Поняття “журналіст” як суб’єкт журналістської професії може співвідноситися з поняттями “комунікатор” (особа чи група осіб, які створюють і передають повідомлення) та “медіатор” (той, що здійснює функції посередника в різних інформаційних системах) [7, с. 55].

Оскільки одним із визначень культури є “рівень, ступінь досконалості якої-небудь галузі господарства або розумової діяльності” [2, с. 472], відповідно професійною культурою діалогу в журналістиці можна вважати досконале володіння комунікативними навичками, вмінням будувати конструктивний, якісний, цивілізований діалог.

Як зазначає З. Смелкова, “риторика журналістики – насамперед мистецтво спілкування автора з адресатом і вчення про правила створення мовленнєвих творів у сфері журналістики”. На думку вченого, “слово журналіста повинно стверджувати моральні ідеали (етос) – захищати добро і правду, об’єднувати людей, гармонізувати суспільні відносини. Слово журналіста повинно бути розумним (логос), спрямованим до істини, насиченим за змістом, логічним. Слово журналіста повинно емоційно впливати на адресата (пафос)” [8, с. 3].

Не можна не погодитися, з думкою, що “уявлення про ідеал повинно бути камертоном розмови про професію. Саме риторичні підстави (етико-лінгвістичні) здатні забезпечити ефективність навчання професії” [8, с. 3].

Діалог може мати соціально-професійний характер (стосується соціального статусу людини, пов’язаного з його професійною приналежністю) або соціально-практичний (стосується конкретних практичних питань соціального життя суспільства) [2, с. 1164].

Важко переоцінити роль діалогіки (теорія діалогу) в сучасних умовах існування суспільства, оскільки її призначення – “розкрити закономірності й методологічні засоби цілеспрямованої взаємодії людей, виявити ефективні способи реалізації їх творчого потенціалу. Оволодіння діалогікою – насущне завдання кожного керівника, вченого, педагога, лікаря, юриста, журналіста, культурної людини взагалі” [1, с. 137].

Сьогодні в усіх сферах життя володіння мистецтвом діалогічного спілкування є конче необхідним, оскільки діалог є основою людського взаєморозуміння. Перед журналістикою постає завдання бути організатором і водночас головним засобом та ареною соціального діалогу, забезпечувати його інформативну наповненість.

Сутність соціального діалогу визначається не лише поєднанням спілкування, взаємодії, контакту, обговорення, розмови, обміну думками, переговорів, консультацій у спільних діях до взаєморозуміння, а й сукупністю полеміки та дискусії, критики й самокритики, боротьби протилежних поглядів і думок, різних точок зору. Журналістика, за словами З. Смелкової, “стає відображенням дисгармонії соціальних зв’язків, нестабільності становища людини в цьому світі” [8, с. 5].

Діалог – універсальний засіб взаємодії людей. “Його роль особливо зростає в період демократизації суспільства. Наше майбутнє багато в чому залежить від уміння організувати продуктивний діалог у найрізноманітніших сферах людської діяльності, адже не існує альтернативи для діалогу як способу взаємодії між людьми” [1, с. 3].

Висновки. Отже, формування культури діалогу має стати невід’ємною складовою фахової підготовки майбутніх журналістів, адже кожен крок на шляху професійної освіти, як зазначає В. Кудін, це – “сходінка для подальшого самовдосконалення, що відповідає вимогам життя. Але першим кроком є засвоєння основи традиційних знань: чим міцнішим і глибшим воно буде, тим міцнішим стане фундамент, на якому буде засвоюватися все нове, активно втілюючись у практику професійної діяльності” [4, с. 3].

Соціалізація студентів журналістських спеціальностей засобами культури мовлення (у тому числі в побудові діалогу) може здійснюватися у процесі реалізації соціальної спрямованості викладання таких навчальних дисциплін і спец-

курсів, як “Дикція та орфоепія”, “Культура діалогічного мовлення”, “Культура усного та писемного мовлення в ЗМІ” із широким використанням художньої, релігійної, наукової, епістолярної, історико-документальної літератури; застосуванням монологічних та діалогічних форм мовленнєвої діяльності під час вироблення у студентів умінь діалогічного спілкування в межах навчальної програми та позанавчальної діяльності (участі у громадському житті університету, під час виробничої практики тощо).

Формування культурно-мовної компетентності, професійної культури діалогу – важливий сегмент фахової підготовки майбутніх журналістів.

Література

1. Берков В.Ф. Культура діалога : учеб. пособие / В.Ф. Берков, Я.С. Яскевич. – Мн. : Новое знание, 2002. – 152 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К. : Ірпінь : Перун, 2004. – 1440 с.
3. Загоруйко О.Я. Великий універсальний словник української мови / О.Я. Загоруйко. – Х. : ТОРСІНГ ПЛЮС, 2009. – 768 с.
4. Кудін В.О. Засоби масової інформації та професійна освіта: філософсько-педагогічний аспект дослідження / В.О. Кудін. – Х. : НТУ : ХП, 2002. – 207 с.
5. Матвеева Т.В. Риторический практикум журналиста : учеб. пособие / Т.В. Матвеева. – М. : Флинта : Наука, 2007. – 312 с.
6. Мельник Г.С. Общение в журналистике: советы мастерства / Г.С. Мельник. – 2-е изд., перераб. – СПб. : Питер, 2006. – 235 с.
7. Свитич Л.Г. Профессия: журналист : учебное пособие / Л.Г. Свитич. – М. : Аспект Пресс, 2003. – 255 с.
8. Риторические основы журналистики. Работа над жанрами газеты : учеб. пособие / [З.С. Смелкова, Л.В. Ассуирова, М.Р. Савова, О.А. Сальникова]. – 6-е изд. – М. : Флинта : Наука, 2009. – 320 с.

ЄРМАК Л.С.

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПІДГОТОВКИ МОЛОДШИХ СПЕЦІАЛІСТІВ У КОЛЕДЖАХ

Загальновизнаною аксіомою на сьогодні є положення про те, що розвиток освіти багато в чому визначає майбутнє суспільства в цілому та кожної людини зокрема. Освіта формує людину, озброює її знаннями, виховує громадянські якості, вчить думати й працювати, жити в суспільстві та одночасно бути індивідуально неповторною особистістю. У зв'язку з цим проблеми реформування освіти є важливими для сучасного українського суспільства. Вони привертають увагу дослідників з різних галузей знання, у тому числі Р. Абдєєва, О. Джурина, І. Зязюна, О. Савченко, В. Семиченко, Б. Фульфонса та інших науковців. Структурні особливості систем вищої освіти Європи розглядали О. Голотюк, Л. Зязюн, К. Корсак, О. Локшина, Т. Ляшенко, І. Малицька, В. Минько, С. Михайлов, Є. Пашутинський, Ю. Ткаченко, А. Шевченко та ін. Проблемам інноваційного розвитку професійно-технічної освіти присвячені праці Н. Бугай, Р. Гуревича, Н. Ничкало, В. Олійника, В. Паржницького, В. Радкевич, О. Щербак та ін. Усі ці наукові дослідження зробили вагомий внесок у вирішення питань реформування сучасної освіти. Але, на наш погляд, актуальною є потреба в детальному вивченні особливостей підготовки молодших спеціалістів у ВНЗ I–II рівнів акредитації.

Сьогодні, коли вища освіта України активно реалізує положення Болонської декларації, дискусії стосовно місця й ролі технікумів і коледжів у системі вищої освіти мають перейти в площину конкретних дій з модернізації їх діяль-